

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Юлія Ілясова

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Анотація:

У статті здійснено дефінітивний аналіз поняття «деонтологічна компетентність» і розглянуто її основні структурні компоненти. Запропоновано авторську методику формування деонтологічної компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів у процесі професійної підготовки під час вивчення фахових дисциплін, зокрема «Психіатрія та наркологія», «Медсестринство в психіатрії та наркології», «Неврологія і психіатрія», «Педіатрія» та «Невідкладні стани в педіатрії». Наголошено, що використання цієї методики в освітньому процесі зможе значно підвищити якість їхньої професійної підготовки.

Ключові слова:

деонтологічна компетентність; майбутні молодші медичні спеціалісти; професійна підготовка.

Аннотация:

Илясова Юлия. Особенности формирования деонтологической компетентности будущих младших медицинских специалистов в процессе изучения специальных дисциплин.

В статье проведен дефинитивный анализ понятия «деонтологическая компетентность», и рассмотрены ее основные структурные компоненты. Предложена авторская методика формирования деонтологической компетентности будущих младших медицинских специалистов в процессе профессиональной подготовки при изучении специальных дисциплин, в частности «Психиатрия и наркология», «Медсестринство в психиатрии и наркологии», «Неврология и психиатрия», «Педиатрия» и «Неотложные состояния в педиатрии». Отмечено, что использование этой методики в учебном процессе сможет значительно повысить качество их профессиональной подготовки.

Ключевые слова:

деонтологическая компетентность; будущие младшие медицинские специалисты; профессиональная подготовка.

Resume:

Iliasova Yuliia. Features of formation of the deontological competence of future junior medical staff in the process of professional disciplines.

The article analyzes the definition of "deontological competence" and studies its main structural components. The author's methodology for the formation of deontological competence of future junior medical staff in the process of professional training during the study of professional disciplines "Psychiatry and narcology", "Nursing in psychiatry and narcology", "Neurology and psychiatry", "Pediatrics" and "Urgent conditions in pediatrics" are offered. It is emphasized that this technique will increase the quality of their professional training.

Key words:

deontological competence; future junior medical staff; professional training.

Постановка проблеми. Нині в сучасній медичній освіті надзвичайно актуальним є формування нового типу фахівця, зокрема майбутнього медичного молодшого спеціаліста, який володіє необхідними знаннями, уміннями й навичками; високим рівнем інтелекту, професійного чуття, креативності, обізнаності; уміє клінічно й творчо мислити, а також наділений важливими життєвими цінностями: милосердям, людяністю, терпінням, добротою та співчуттям. Якою актуальною не була б у наш час проблема прискореного розвитку медицини й упровадження її досягнень у практику системи охорони здоров'я, проте й надалі важливим залишається питання морально-етичної підготовки майбутніх медиків, зокрема формування в них деонтологічної компетентності й відповідальності щодо своїх професійних обов'язків. Це, зокрема, і актуалізує потребу в дослідженні проблеми професійної підготовки в контексті формування деонтологічної компетентності у майбутніх молодших медичних спеціалістів у процесі вивчення ними фахових дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні й дидактичні питання деонтологічної підготовки майбутніх фахівців досліджували вітчизняні та закордонні науковці. Проблеми педагогічної деонтології вивчали

М. Васильєва, Г. Караханова, К. Коробова, А. Кудеріна, К. Левітан, А. Максютів та ін., юридичної деонтології – О. Осауленко, В. Савіщенко, С. Сливка та ін. Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення в працях, що висвітлюють питання медичної деонтології (К. Таджієва, О. Грандо, О. Білібін, Є. Вагнер, І. Завілянський, Й. Касирський, С. Левенець, В. Пасечко, С. Поплавська, Г. Царегородцева та ін.). Проблеми формування деонтологічної культури майбутніх медичних фахівців порушували Ю. Євтушенко, І. Камінська, Ю. Колісник-Гуменюк, Л. Переймибіда, Я. Цехмістер, Т. Шафранська та інші. Питання, пов'язані з формуванням деонтологічної компетентності в професійній підготовці майбутніх фахівців, знайшли детальне відображення в роботах В. Артемова, М. Берегової, О. Голік, А. Максютіва, І. Мельничук, І. Стасюк, Н. Савінової, В. Савіщенко, І. Слюсарєвої, А. Тимченко та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дефінітивний аналіз поняття «деонтологічна компетентність», розгляд основних її структурних компонентів і демонстрація авторської методики формування деонтологічної компетентності у студентів медичних коледжів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти майбутній фахівець-медик (методична, соціально-психологічна, інформаційна, діагностична тощо), деонтологічна має важливе значення. Вона виступає показником і водночас результатом професійно-особистісної готовності медика до роботи в медичному закладі, зокрема з хворими, оскільки виконання будь-якого завдання у сфері медичного обслуговування має моральний контекст. На нашу думку, важливим періодом у підготовці майбутнього молодшого медичного спеціаліста до професійної діяльності є період навчання в медичному ВНЗ, де закладаються базові теоретичні й практичні компоненти готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності та формується професійна компетентність медика. Деонтологічна компетентність є обов'язковим складником професійної компетентності майбутнього медичного спеціаліста й характеризується наявністю в нього системи знань, моральних цінностей, здатністю продуктивно взаємодіяти з пацієнтами й колегами по роботі, дотримуючись основних морально-етичних правил і норм поведінки.

Науковці виділяють декілька видів професійної компетентності: соціально-психологічну – визначається як властивість індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують у системі міжособистісних відносин; комунікативну – конгломерат знань, вербальних і невербальних умінь і навичок спілкування; професійно-педагогічну – здатність до продуктивного спілкування в умовах, визначених педагогічною системою; спеціально-діяльнісну – володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; особистісну – володіння прийомами особистісного самовираження, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; індивідуальну – володіння прийомами самореалізації й розвитку в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, неохильність до професійного старіння, уміння організувати раціонально свою роботу без перевантажень часу й сил, виконувати роботу ненапружено, без втоми й навіть з освіжувальним ефектом; деонтологічну – інтегроване особистісне утворення, що відображає теоретичну й практичну готовність до дотримання нормативної професійної поведінки [9]. На переконання таких дослідників, як М. Васильєва, Н. Кузьміна, А. Маркова, деонтологічна компетентність є однією з основних професійних компетентностей.

В. Артемов пропонує під деонтологічною компетентністю розглядати таку «властивість особистості фахівця, що дає йому змогу продуктивно взаємодіяти з внутрішнім (фаховим) і зовнішнім (соціальним) середовищами завдяки наявності деонтологічних ЗУН, професійно важливих деонтологічних якостей; ця властивість спрямована на успішну особистісно-фахову діяльність» [1, с. 111].

Ю. Євтушенко розглядає деонтологічну компетентність як «рівень готовності до професійної діяльності медика, ступінь оволодіння ним деонтологічними знаннями, способами діяльності, необхідними для ефективного виконання професійних завдань» [4, с. 48].

І. Слюсарєва підкреслює, що «деонтологічна компетентність є властивістю особистості фахівця, яка дає йому змогу продуктивно взаємодіяти з внутрішнім (професійним) і зовнішнім (соціальним) середовищами завдяки наявності деонтологічних знань, умінь і навичок, професійно важливих деонтологічних якостей, яка спрямована на успішне особистісно-професійне спілкування з пацієнтами та забезпечує ефективну організацію лікувально-профілактичного процесу й виконання професійних завдань» [8, с. 7].

В. Матвеев зауважує, що деонтологічний підхід у процесі навчання «не тільки залучає до гуманного наукового мислення, викликає інтерес до предмета, своєї професійної діяльності, а й сприяє розвитку самостійності, допомагає ширше впроваджувати випереджувальне навчання за спеціальністю й налагоджувати внутрішньо-предметні й міжпредметні зв'язки» [6, с. 136].

Ми погоджуємось з думкою І. Мельничук та І. Стасюк, які досліджували особливості формування деонтологічної компетентності в медичних сестер, що «під професійними цінностями розуміється повага до особистості пацієнта, його честі, гідності й волі; велике значення надається виявам уваги, співчуття й турботи, а також збереженню конфіденційності й дотриманню професійних обов'язків, що є підґрунтям деонтологічної компетентності сучасного фахівця з медсестринства» [7, с. 91]. Названі науковці визначили необхідні чинники професійного становлення компетентного спеціаліста з сестринської справи, що сприяють формуванню деонтологічної компетентності як системи професійно-етичних переконань і ціннісних орієнтацій. Насамперед це «засвоєння майбутнім фахівцем не лише змісту клінічних дисциплін, а й соціоніки, етики, деонтології, педагогіки, філософії, психології управління персоналом тощо» [7, с. 92].

М. Васильєва розглядає деонтологічну підготовку як чинник, що забезпечує формування деонтологічної компетентності. Дослідниця підкреслює, що «деонтологічна підготовка має свої цілі, завдання, структуру, функції, комплекс умов і передбачає оволодіння студентом знаннями про нормативну поведінку в різних ситуаціях професійної діяльності, сформованість умінь і потреби діяти відповідально та будувати відносини в системі «людина – людина» на засадах деонтологічних принципів, норм і вимог, умінь здійснювати рефлексію власної поведінки, що забезпечує формування деонтологічної компетентності» [2, с. 6].

Розглянемо деонтологічну компетентність у контексті її формування в медичних закладах. Основними аспектами медичної деонтології є взаємодія медиків з пацієнтами, їхніми рідними та між собою. Ми поділяємо думку І. Круковської, що «немає інших таких професій, які можна було б порівняти з професією медичного працівника щодо міри відповідальності за здоров'я і долю хворої людини; цим пояснюється велика кількість законодавчих актів, настанов, кодексів і правил, що визначали протягом тисячоліть норми поведінки лікаря, який добровільно брав і бере на себе обов'язок бездоганно реалізовувати зазначені норми у своїй професійній діяльності» [5, с. 235].

Проаналізуємо основні структурні компоненти деонтологічної компетентності. Досліджуючи структуру деонтологічної компетентності, В. Артемов виокремив мотиваційний, креативний, когнітивний і рефлексійний компоненти [1, с. 111]. Ю. Євтушенко в структурі деонтологічної компетентності лікаря виділяє професійно-змістовний, професійно-діяльнісний і особистісно-професійний компоненти [4, с. 48]. Вивчаючи деонтологічні аспекти професійної підготовки студентів медичних коледжів, І. Слюсарєва виокремлює в структурі деонтологічної компетентності, якої вони набувають, мотиваційно-особистісний, креативно-мисленнєвий, когнітивно-деонтологічний і рефлексивний компоненти [8, с. 10]. М. Васильєва розглядає деонтологічну компетентність як основний складник професійної компетентності педагога й виділяє в її структурі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний і аналітико-рефлексивний компоненти [3].

Отже, у процесі професійної підготовки в медичних закладах необхідно максимально розвинути ключові морально-етичні якості у студентів, що є базисом для формування деонтологічної компетентності майбутніх

молодших медичних спеціалістів. Є чимало умов для розвинення цих якостей. Насамперед майбутній медик у своїй фаховій діяльності повинен дотримуватись принципу: «Не нашкодь!», тобто ні словом, ні справами не завдавати шкоди будь-якому пацієнтові. У процесі навчання в медичному закладі майбутнім медикам необхідно розвивати комунікативні навички. Сучасний медичний працівник за допомогою слова може підбадьорити хворого, підтримати його, вселити віру в одужання. Під час спілкування з пацієнтом потрібно завжди бути коректним і думати над кожним своїм словом, оскільки одне необережне висловлювання може значно погіршити як психічний, так і соматичний стан хворого. Розмовляючи з пацієнтом або з його рідними, необхідно контролювати свою міміку та інтонацію.

Фахівець-медик повинен володіти комунікативною культурою. Його мовлення має бути грамотним і коректним. Не потрібно звертатись до хворого на прізвище й на «ти». Не треба під час бесіди використовувати багато незрозумілих для пацієнта слів. Правильне й коректне мовлення медпрацівника викликає в пацієнта та його рідних повагу та довіру. Його медичний словниковий запас знань повинен бути достатнім, щоб за відсутності лікаря можна було чітко донести до хворого та його родичів необхідну інформацію щодо хвороби, завжди уважно вислухати їх, уміти змовчати, де це потрібно, а також стримувати свої негативні емоції та поведінку.

У процесі професійної підготовки майбутніх молодших медичних спеціалістів, зокрема під час вивчення ними фахових (насамперед клінічних) дисциплін, формується основа морально-етичних якостей, серед яких особливе місце належить емпатії. З давніх-давен серед пацієнтів цінувались медики, які, крім своєї фахової майстерності, володіли співчуттям, співпереживанням, уміли вислухати душевні переживання людини й поставити себе на її місце. Також важливими якостями, що формують у майбутніх молодших медичних спеціалістів деонтологічну компетентність, є чітке виконання своїх професійних обов'язків і відповідальність за збереження конфіденційності.

Проаналізувавши сучасне вітчизняне науково-теоретичне підґрунтя підготовки майбутніх медпрацівників, можемо твердити, що деонтологічна компетентність є однією з основних професійних компетентностей молодшого медичного спеціаліста і являє собою інтегративне особистісне утворення знань, умінь, професійно значущих якостей і клінічного досвіду, що зумовлює готовність медичного

працівника до розв'язання насамперед медичних моральних питань, а також володіння ним високим рівнем професійної культури. З огляду на це, можна виокремити такі основні компоненти деонтологічної компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів: мотиваційний, креативний, когнітивно-деонтологічний і рефлексивний.

Зважаючи на практичний аспект порушеної в статті проблеми, наведемо приклади формування деонтологічної компетентності в процесі вивчення фахових дисциплін в умовах медичних коледжів з особистого досвіду. Фахові дисципліни, зокрема «Психіатрія та наркологія», «Медсестринство в психіатрії та наркології», «Неврологія і психіатрія», «Педіатрія», «Невідкладні стани в педіатрії» належать до фахових (клінічних) і, на нашу думку, є одними з основних дисциплін, у процесі вивчення яких формується деонтологічна компетентність студента-медика.

Навчально-професійна діяльність майбутніх молодших медичних спеціалістів, пов'язана з вивченням зазначених дисциплін, реалізується у Вінницькому медичному коледжі ім. акад. Д. К. Заболотного на базі Державної реабілітаційної установи Вінницького центру комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю «Промінь». На практичних заняттях під керівництвом викладачів майбутні медики ознайомлюються з сучасними методами лікування дітей з різною неврологічною симптоматикою, зокрема руховими й мовними розладами, основними прийомами сучасної реабілітації цієї категорії пацієнтів. Під час практичних занять з названих вище дисциплін студенти-медики відпрацьовують практичні навички не на манекенах, а на реальних хворих. У процесі таких занять під керівництвом інструкторів ЛФК і медичних сестер реабілітаційної установи студенти роблять масажі, займаються з дітьми комплексами ЛФК, роблять ванни, грязьові аплікації, беруть участь у колективних лікувально-спортивних тренінгах, годують вихованців Центру, активно допомагають медперсоналу в проведенні фізіотерапевтичних процедур, ін'єкцій і різних заходів по догляду за дітьми з інвалідністю. Студенти коледжу спілкуються з вихованцями Центру як з рівними собі однолітками, розповідають їм про свій навчальний заклад, про студентське життя, готують доповіді про найпоширеніші дитячі хвороби (грип, ОРВІ, дитячі краплинні й кишкові інфекції, гепатити). У Вінницькому медичному коледжі вчилися і вчаться вихованці центру «Промінь» – пацієнти з руховими розладами й збереженим інтелектом, тому це спілкування цікаво як студентам-медикам, так і вихованцям Центру. Волонтери

Вінницького медичного коледжу приходять у групи до дітей, спілкуються, грають з ними, допомагають вихователям, приносять іграшки, солодощі. Студенти співпрацюють з дітьми в групах не тільки під час занять, а й додатково, у свій вільний час. Уже багато років традицією коледжу є привітання й поздоровлення дітей до Дня інвалідів і Дня Святого Миколая. Студенти, ураховуючи побажання всіх вихованців Центру, приносять їм подарунки (розвивальні ігри, дитячі книжки, фарби, олівці, солодощі), проводять благодійні акції. У процесі спілкування з хворими дітьми, співпрацюючи з медичним персоналом закладу, майбутні медики набувають основні професійні вміння та навички й відчують себе реальними учасниками клінічного середовища. Така форма проведення практичних занять формує у майбутніх медиків деонтологічну компетентність, зокрема милосердя, доброту, співпереживання, терпимість до фізичних і психічних вад дітей з інвалідністю, почуття взаємодопомоги й прагнення до співпраці. Дитина-інвалід ізольована від соціального середовища. Л. Виготський уважав, що «основним завданням виховання дитини з порушенням розвитку є її входження у звичайне життя й створення умов компенсації її недоліків з урахуванням не лише біологічних, а й соціальних факторів». На переконання вченого, «спільне навчання здорових і хворих дітей буде корисним для обох цих груп». У наведеному нами прикладі такий вид колективної співпраці студентів і дітей з інвалідністю сприяє позитивному ставленню останніх до однолітків, виводить їх зі стану ізоляваності, спонукає до адекватної поведінки та прискорює соціальну адаптацію.

Метою впровадження такої методики проведення практичних занять є максимальне наближення студентів-медиків і дітей-інвалідів один до одного, спонукання їх до спільної співпраці, інтегрування в соціальні умови як здорових, так і хворих дітей, сприяння позитивному взаємному спілкуванню, що підвищує почуття гідності в обох вказаних групах.

Висновки. Отже, формування деонтологічної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх молодших медичних спеціалістів під час вивчення ними фахових дисциплін («Психіатрія та наркологія», «Медсестринство в психіатрії та наркології», «Неврологія і психіатрія», «Педіатрія», «Невідкладні стани в педіатрії») можна розглядати як важливу педагогічну умову. На нашу думку, авторська методика, наведена в статті, може допомогти максимально розвинути пізнавальну активність у майбутніх

медичних молодших спеціалістів, сформувати в них основні ціннісні якості, зокрема милосердя, людяність, співпереживання, гуманність, а також забезпечити поступовий перехід студентів від навчальної до професійної діяльності і, як наслідок, підвищити якість їхньої

професійної підготовки. Подальша лінія дослідження буде спрямована на висвітлення результатів практичного впровадження окресленої педагогічної умови з використанням методів математичної статистики.

Список використаних джерел

1. Артемов В. Ю. Визначення сутності і змісту деонтологічної складової компетентнісного навчання. Підготовка кадрів іноземних правоохоронних органів та спеціальних служб / В. Ю. Артемов, Н. І. Литвиненко // зб. наук. праць Військового інституту КНУ ім. Т. Шевченка. – 2013. – Вип. № 5. – С. 109–114.
2. Васильєва М. П. Роль деонтологічної підготовки у процесі професійної підготовки сучасного педагога [Електронний ресурс] / М. П. Васильєва. – URL: library.uipa.edu.ua/library/Left_menu/.../26.../10vmpftf.pdf.
3. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» [Електронний ресурс] / М. П. Васильєва. – Харків, 2004. – 50с. – URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/156929/?page=0>.
4. Євтушенко Ю. О. Формування деонтологічної культури майбутніх лікарів у навчально-виховному процесі медичного ВНЗ: дис. кандидата пед. наук: 13.00.04 / Євтушенко Юлія Олександрівна. – Старобільськ, 2017. – 242 с.
5. Круковська І. М. Естетичні чинники етико-деонтологічного аспекту професійної діяльності медичного працівника // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 231–240.
6. Матвеев В. Ф. Основы медицинской психологии, этики и деонтологии / В. Ф. Матвеев. – М.: Медицина, 1989. – 176 с.
7. Мельничук І. М. Особливості формування деонтологічної компетентності в професійній підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи / І. М. Мельничук, І. Л. Стасюк // Молодий учений. – 2017. – № 3(43). – С. 90–93.
8. Слюсарєва И. П. Формирование деонтологической компетентности в профессиональной подготовке студентов медицинского колледжа: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Слюсарєва Ирина Павловна. – Саратов, 2009. – 24 с.
9. Тимченко А. А. Роль педагогічної практики у формуванні деонтологічної компетентності майбутніх педагогів [Електронний ресурс] / А. А. Тимченко. – URL: http://statref.ru/ref_jgejqasujgmer.html.

Рецензент: Клоуберт Т., доктор філософії

Відомості про автора:

Лясова Юлія Станіславівна
iyulya72@ukr.net
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21100, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i19.2395

Матеріал надійшов до редакції 08. 12. 2017 р.
Прийнято до друку 08. 01. 2018 р.

References

1. Artemov, V. Yu. (2013). Definition of the essence and content of the deontological component of competency training. Training of personnel of foreign law enforcement agencies and special services. *Zb. nauk. pr. Viyskovoho instytutu KNU im. T. Shevchenka*, 5, 109–114. [in Ukrainian]
2. Vasilieva, M. P. *The role of deontological training in the process of a modern teacher training*. Retrieved from : library.uipa.edu.ua/library/Left_menu/.../10vmpftf.pdf [in Ukrainian]
3. Vasilieva, M. P. *Theoretical fundamentals of the teacher deontological training*. Retrieved from : <http://referatu.net.ua/referats/7569/156929/?page=0> [in Ukrainian]
4. Yevtushenko, Yu. (2017). *Formation of deontological culture of future doctors in the educational process of medical universities: thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences : 13.00.01*. Starobilsk. [in Ukrainian]
5. Krukovska, I. M. (2012). *Aesthetic factors of the ethical-deontological aspect of the professional activity of medical staff*. In: *Aesthetic education of children and youth: theory, practice, prospects of development: coll. of scientific works*. Zhytomyr. [in Ukrainian]
6. Matveyev, V. F. (1989). *Fundamentals of medical psychology, ethics and deontology*. Moscow: Meditsina. [in Russian]
7. Melnychuk, I. M. (2017). Features of the formation of deontological competence in the professional training of future bachelors of nursing. *Molodyi vchenyi*, 3(43), 90–93. [in Ukrainian]
8. Sliusareva, I. P. (2009). *Formation of deontological competence in vocational training of medical college students: thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.08*. Saratov. [in Russian]
9. Tymchenko, A. A. *The role of pedagogical practice in the form of deontological competence of future teachers*. Retrieved from : http://statref.ru/ref_jgejqasujgmer.html [in Ukrainian]

Information about the author:

Iliasova Yuliia Stanislavivna
iyulya72@ukr.net
Vinnytsia State Pedagogical University
named after Mykhailo Kotsiubynskyy
32 Ostrozkocho St., Vinnytsia, 21100, Ukraine

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i19.2395

Received at the editorial office 08. 12. 2017.
Accepted for publishing 08. 01. 2018.